

Uroczystości rocznicowe - oddanie hołdu pamięci Marszałka Józefa Piłsudskiego

Rada Naczelna Związku Osadników w pierwszą rocznicę śmierci Marszałka Piłsudskiego w dniu 12 maja 1936 roku, na swoim zebraniu w Wilnie podjęła uchwałę następującej treści:

W dniu narodowej żałoby, kiedy cała Polska hołd powinny Sercu Wodza składała, Rada Naczelna Związku osadników w ukochanym mieście Jego zebrana zdecydowała i wszystkim swoim podległym ogniom wykonać poleca:

W dniu tym po wszystkie czasy w godzinę śmierci Wodza zapłoną ogniska tam, gdzie osady wiernie trzymają straż – i w świetle płomienia apel osadniczy czynić będą

- tych, co bezpotomnie odeszli, z listy zmarłych na posterunku odczytywać trzeba

- tych, co odchodząc, synowi przekazali działkę, nadal w ewidencji mieć należy, boć imię tylko się zmieni, a placówka nadal trwać będzie

- tych, co działkę zbywszy, w świat poszli, z listy rodzinnej wykreślić należy.

Apel zakończyć słów Wodza Czytaniem i pieśnią, którą On „najdumniejszą” zwał.

Zarząd Główny ZOS ogłasza powyższą uchwałę w Biuletynie nr 11 z dnia 1 maja 1937 roku, zakładając jednocześnie, że druga rocznica śmierci Marszałka będzie obchodzona uroczyście we wszystkich osadach. Odpowiedzialnymi za uroczystości na osadach czyni oddziały powiatowe Związku Osadników, które mają zwrócić uwagę by uroczystości odbyły się bez wyjątku we wszystkich osadach i brały w nich udział wszystkie rodziny osadnicze. Ogniska Związku są zobowiązane do nadesłania w terminie dwutygodniowym sprawozdań z uroczystości, ostateczny termin wysłania sprawozdań na adres Zarządu Głównego Związku mija w dniu 26 maja.

Każde ze sprawozdań winno zawierać:

- 1) nazwę powiatu i osady (kolonii) na której odbyła się uroczystość, nazwę Ogniska ZOS oraz liczbę osadników wojskowych i cywilnych należących do tego ogniska,
- 2) liczbę obecnych na uroczystości osadników i członków ich rodzin,
- 3) liczbę ludności miejscowej biorącej udział w uroczystości,
- 4) krótki przebieg uroczystości.

Punkt trzeci sprawozdania winien informować ile osób z ludności miejscowej brało udział w uroczystościach rocznicowych. Zarządowi Głównemu Związku chodziło o wychwycenie oddziaływania Ognisk na ludność miejscową, a przy okazji można było zauważyć nastawienie ludności miejscowej do tego co polskie.

Jak ważne były to sprawy świadczy chociażby i to, że w dopilnowanie wykonania ognisk rocznicowych były zaangażowane i odpowiedzialne tylko Oddziały Powiatowe, to w sprawozdawczość zaangażowano także Rady Wojewódzkie ZOS. Zaangażowanie w sprawozdawczość Rad Wojewódzkich wiązało się z pewnością jeszcze i z tym, że sprawozdawczość w Ogniskach była piętą Achillesową.

W dalszej części zarządzenia Zarząd Główny Związku Osadników podaje bardzo dokładny konspekt uroczystości, który dla przypomnienia tamtych dni cytuję.

Organizacja i Program Uroczystości na Osadach w Rocznice Zgonu Pierwszego Marszałka Polski Józefa Piłsudskiego

Uwagi wstępne

- a) Uroczystości odbywać się będą na terenie wszystkich Ognisk ZOS każdego roku w dniu 12 maja, wieczorem przy ognisku, o ile możliwości początek powinien nastąpić punktualnie w godzinę śmierci Wielkiego Marszałka tj. **o 20 min. 45.** (podkreśl. aut.)
- b) Udział w uroczystościach biorą: wszyscy osadnicy, rodziny i dzieci osadników, zaproszeni przedstawiciele miejscowych władz państwowych, samorządowych, organizacji społecznych i ludność miejscowa.
- c) Celem uroczystości jest złożenie hołdu pamięci Wielkiego Marszałka Polski Józefa Piłsudskiego. Z tych względów nastrój uczestników powinien być poważny, ubiór staranny. Wszyscy uczestnicy winni się stawić na miejsce zbiórki punktualnie.

Prace przygotowawcze

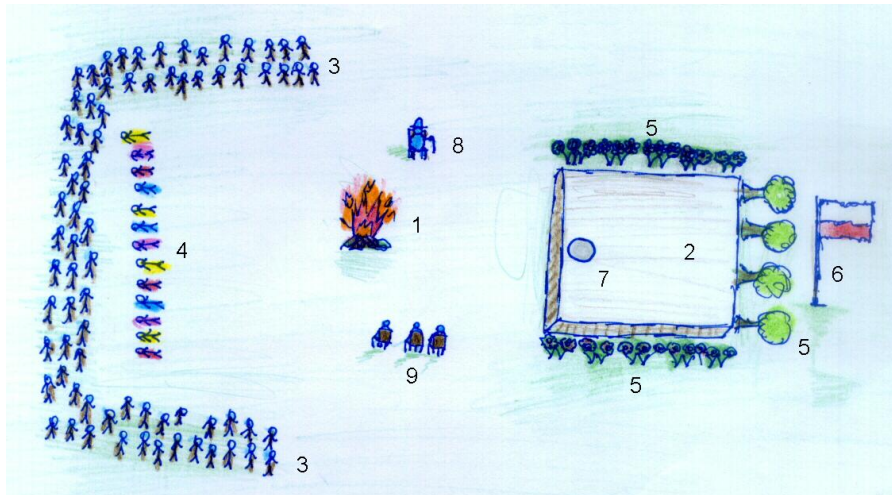
Do przeprowadzenia prac przygotowawczych i organizacji uroczystości powołany jest Zarząd Ogniska względnie wyłoniony specjalny Komitet Organizacyjny w składzie 3 osób.

Do obowiązku Zarządu względnie Komitetu należy:

- 1) wybór miejsca uroczystości. Miejsce to ma być wybrane raz na zawsze w malowniczym i dominującym nad okolicą położeniu, jednakże na terenie osady i w przyszłości powinien tam stanąć krzyż, jako pomnik Niepodległości;
- 2) przygotowanie drzewa na ognisko, łuczywa lub pochodni i ułożenie stosu. Drzewo powinno być suche, ułożone w tak duży stos, by w czasie uroczystości nie trzeba było dokładać, jednak ognisko nie powinno być za duże, by nie rozpraszало uwagi zebranych i wygasło tuż po zakończeniu uroczystości.
- 3) przygotowanie miejsca na ognisko. Miejsce pod ognisko powinno być z roku na rok to samo i ma symbolizować ciągłość kultu. A zatem, powinno być chronione przed deptaniem i niszczeniem. W tym celu dobrze by było wysypać krąg o średnicy 1,20 m i ok. 30 cm wysoki, boki zaś obłożyć darnią;

- 4) przygotowanie podium, z którego będą wygłaszane przemówienia. Podium powinno mieć długość 2 m, szerokość 1 m i wysokość 30 cm, wyłożone darnią lub zrobione całe z darni;
- 5) urządzenie dekoracji z zieleni (najlepiej z świerków) po bokach podium lub półkolem poza podium;
- 6) przygotowanie masztu na flagę państwową. Maszt powinien być prosty i czysto ostrugany lub pomalowany spiralnie kolorami narodowymi, wysoki 5 do 6 m, wkopany tuż za podium naprzeciw ogniska;
- 7) przygotowanie flagi państwowej o wymiarach około 2 m długości i 60 cm szerokości przewiązanej krepą. Flagę zawiesić na sznurze tak przytwierdzonym do masztu, by można było podciągać i opuszczać;
- 8) zawiadomienie Starostwa za pośrednictwem Związku Powiatowego o mających się odbyć uroczystościach, przy czym w piśmie wskazać termin i miejsce uroczystości, nazwisko osoby biorącej odpowiedzialność za porządek oraz program uroczystości;
- 9) dobranie odpowiednich mówców do wygłaszania przemówień oraz dyrygenta do przeprowadzenia prób śpiewu Hymnu Państwowego, pieśni „Boże coś Polskę” i „Pierwszej Brygady”. Na mówców wybrać takich osadników, którzy wnosić będą swoją osobą nastrój powagi;
- 10) utrzymanie porządku w czasie uroczystości.

Plan rozmieszczenia uczestników, ogniska i dekoracji.

Objaśnienie znaków:

1 - ognisko, 2 - podium, 3 - uczestnicy, 4 - szeregi dzieci, 5 - dekoracje z zieleni,
 6 - maszt flagi, 7 - miejsce mówcy w czasie przemówienia, 8 - miejsce prezesa
 ogniska, 9 - miejsce przedstawicieli władz.

Rys Tomasz Szuba

Program uroczystości

- 1) Odśpiewanie hymnu państwowego, wciągnięcie flagi do połowy masztu na znak żałoby i zapalenie ogniska.
- 2) Przemówienie wstępne i oddanie hołdu przez trzyminutową ciszę.
- 3) Odczytanie rozkazu Naczelnego Wodza z dn. 18 października 1920 roku na zakończenie wojny, zawierającego decyzję o nadaniu ziemi zasłużonym żołnierzom Wojska Polskiego.
- 4) Odśpiewanie „Boże coś Polskę”.
- 5) Odczytanie apelu Zarządu Głównego.
- 6) Przemówienie Prezesa Ogniska, wzywającego miejscowe społeczeństwo osadnicze do dalszej wytrwałej pracy w służbie Ojczyźnie, a idące po linii podciągnięcia wartości i poziomu życia i pracy zbiorowej na osadzie.
- 7) Odczytanie listy zmarłych osadników i oddanie hołdu ich pamięci przez minutową ciszę.
- 8) Odśpiewanie Pierwszej Brygady i zakończenie uroczystości

Po wyczerpaniu powyższego programu może nastąpić odczytanie wyjątków z pism i przemówień Marszałka Piłsudskiego oraz ewentualne deklamacje dzieci, lecz tylko treści związane z osobą Marszałka.

Omówienie wykonania programu

O godzinie 20 min. 30 wszystkie przygotowania powinny być ukończone i uczestnicy powinni być na miejscu uroczystości. Jak zaznaczyliśmy wyżej, uroczystości powinny się zacząć ściśle w momencie śmierci Marszałka tj. punktualnie o godzinie 20 min. 45. Wskazaniem było by celem uniknięcia rozgwaru, który może psuć powagę i nastrój, by wszyscy zebrali się na najbliższej osadzie i na parę minut przed rozpoczęciem podeszli do miejsca uroczystości.

Do punktu 1

Na dany znak przez prezesa Ogniska, który znajduje się w miejscu na planie Nr 8, wszyscy zdejmują nakrycia głowy i zaczynają śpiewać hymn państwowy. W tej chwili jeden z członków uroczystości wciąga wolno flagę do połowy masztu, drugi zapala płonącym lucyiwem ognisko.

Do punktu 2

Po odśpiewaniu jednej zwrotki hymnu, prezes Ogniska wstępuje na podium, staje w miejscu oznaczonym Nr 7 i wygłasza przemówienie wstępne. Mówi wolno, wyraźnie i dobitnie. Po skończeniu, zapowiada: „Zarządzam chwilę ciszy”. Po upływie 3 minut prezes zapowiada dalszy program słowami: „Wzywam kolegę X do odczytania rozkazu Wodza Naczelnego, wydanego do żołnierzy w dniu 18 października 1920 roku na zakończenie wojny”.

Do punktu 4

Po odczytaniu rozkazu mówca stoi na podium w postawie zasadniczej,

wszyscy śpiewają „Boże coś Polskę”. Mówca schodzi z podium po skończeniu śpiewu.

Do punktu 5

Na podium wchodzi prezes i zapowiada jak poprzednio: „Wzywam kolegę Y do odczytania apelu Zarządu Głównego Związku Osadników”. Prezes wraca na swoje miejsce, na podium wchodzi wezwany mówca i odczytuje apel.

Do punktu 6

Po odczytaniu apelu prezes wchodzi na podium i przemawia do osadniczego społeczeństwa wzywając je do dalszej wytrwałej pracy w służbie Ojczyźnie, zaangażowania do dalszej zbiorowej pracy na osadzie.

Do punktu 7

Wyznaczony przez prezesa Ogniska syn jednego z osadników odczytuje nazwiska zmarłych osadników, jeżeli takowych nie ma wyczytuje się nazwiska żołnierzy, którzy polegli w pobliżu osady w okresie wojny i zarządza minutową ciszę dla uczczenia ich pamięci.

Do punktu 8

Po zarządzeniu minutowej ciszy prezes zapowiada: „Wzywam do odśpiewania pieśni, którą Marszałek Józef Piłsudski najdumniejszą zwał. Wszyscy śpiewają Pierwszą Brygadę. Prezes stoi na podium do skończenia pieśni w postawie zasadniczej sam nie śpiewa. Po odśpiewaniu zapowiada: „Ogłaszam zakończenie uroczystości złożenia hołdu pamięci Pierwszego Marszałka Polski Józefa Piłsudskiego”.

W czasie śpiewania pieśni Pierwsza Brygada jeden z członków opuszcza powoli flagę i zdejmuje z masztu.

Potem, o ile są przygotowani mówcy, wszyscy zbliżają się do ogniska i następuje odczytanie wyjątków pism Marszałka oraz ewentualnie deklamacje młodzieży i dzieci. Po wygaśnięciu ogniska i zasypaniu żaru ziemią, następuje rozejście się do domów.

W dalszej części zarządzenia mamy wzór przemówienia wstępnego, które winien wygłosić prezes Ogniska w punkcie 2 programu uroczystości:

W dniu 12 maja 1935 roku zmarł Pierwszy Marszałek Polski Józef Piłsudski. Dzwony wszystkich kościołów ogłosiły światu tę żalostną wieść.

Cały kraj został spowity cahnem wielkiego smutku, bowiem dnia tego ubył Polsce człowiek, który przez całe swoje życie ofiarne prowadził Naród Polski po szlakach niepodległości, który z miłości do ojczyzny cierpiał głód i nędzę, znosił obelgi wrogów, który w bojach licznych i krwawych, a pełnych chwały wieczystej, zakładał podwaliny pod budowę Odrodzonego Państwa.

W dniu 12 maja wieczorem o godzinie 20 minut 45 przestało bić chrobre serce Wodza Narodu i Wskresiciela Polski po 150-letniej Jej niewoli. W ciszy śmierci zastygło na wieczność oblicze Najlepszego Syna Ojczyzny i Największego Polaka.

Skromny i cichy za życia odszedł z tego świata w wielkim Majestacie Śmierci. Jego pamięci złożyli hołd najpotężniejsi mocarze ziemi, a jego szczątki doczesne spoczęły w świątyni królów i największych bohaterów narodu. Odszedł na wieczny odpoczynek Żołnierz niezmiernie utrudzony, pogrążając Polskę całą w żalu nieutulonym.

Dzisiaj, w pierwszą rocznicę zgonu Wielkiego Marszałka, składamy hołd jego pamięci. W minucie ciszy, która za chwilę nastąpi, wnieśmy się myślą w zaświaty z błagalną prośbą, by nieśmiertelny Duch Wodza Narodu nadal miał pieczę nad nami i Ojczyzną naszą. Przrzeknijmy sobie, że wskazania Marszałka, zawarte w Jego testamentie duchowym będą po wsze czasy dla nas i dzieci naszych drogowskazem życia, że honor i obowiązek ponad wszystko przekładać będziemy, że w służbie Ojczyzny jako wierni i karni Jego żołnierze, zawsze ofiarnie stawać będziemy.

Następnie jeden z osadników, wyznaczony przez prezesa Ogniska, punkt 3 programu uroczystości, odczytuje rozkaz Naczelnego Wodza wydany do żołnierzy w dniu 18 października 1920 roku na zakończenie wojny następującej treści:

Żołnierze !

Dwa długie lata, pierwsze istnienia wolnej Polski, spędziliście w ciężkiej pracy i krwawym znoju. Kończycie wojnę wspaniałymi zwycięstwami, i nieprzyjaciel, złamany przez Was, zgodził się wreszcie na podpisanie pierwszych i głównych zasad upragnionego pokoju. Żołnierze! Nie na próżno i nie na marne poszedł wasz trud Polska nowoczesna zawdzięcza swe istnienie wspaniałym zwycięstwom mocarstw zachodnich nad państwami rozbiorczymi. Lecz od razu, od pierwszej chwili życia swobodnej Polski, wyciągnęło się ku niej mnóstwo pożądlivych rąk, skierowało się mnóstwo wysiłków, by ją utrzymać w stanie bezsiły, by, jeśli już istnieje, była ona igraszką w ręku innych, biernym polem dla intryg całego świata.

Naród polski porwał się do broni, zrobił olbrzymi wysiłek, tworząc liczną armię.

Na barki moje, jako Naczelnego Wodza, w ręce wasze, jako obrońców Ojczyzny złożył naród ciężkie zadanie zabezpieczenia bytu Polski, zdobycia dla niej szacunku i znaczenia na świecie i dania jej pełni niezależnego rozporządzania się swoim losem.

Zadanie nasze dobiega końca. Nie było ono łatwym. Polska, zniszczona przez wojnę, nie z jej woli na ziemiach polskich prowadzoną, była biedna. Nieraz, żołnierze, tzy cisnęły mi się do oczu, gdym widział wśród szeregów wojsk, prowadzonych przeze mnie, wasze bose pokaleczone stopy, które już przemierzyły niezmierne przestrzenie, gdym widział brudne łachmany, pokrywające wasze ciało, gdym musiał obrywać wasze skromne racje żołnierskie i żądać często, byście o głodzie i chłodzie szli do krwawego boju. Praca była ciężka, a że była rzetelna, zaświadczą o tym tysiące mogił i krzyżów żołnierskich rozsianych po ziemi dawnej Rzeczypospolitej od dalekiego Dniepru do rodzimej Wisły.

Za pracę i wytrwałość, za ofiarę i krew, za odwagę i śmiałość dziękuję wam,

żołnierze, w imieniu całego narodu i Ojczyzny naszej.

Pokój nie jest jeszcze zwarty w formie skończonej. Żołnierz polski ma go czekać z bronią u nogi, cierpliwie i spokojnie, gotowy w każdej chwili stanąć w obronie owoców swego zwycięstwa, gdyby nieprzyjaciół miał się cofnąć przed ostatecznym jego ustaleniem. Tej cierpliwości i spokoju wymagam od was stanowczo.

Żołnierz, który tyle zrobił dla Polski, nie zostanie bez nagrody. Wdzięczna Ojczyzna nie zapomni o nim. Zdobyte zostały ogromne obszary, opustoszone i obrócone przez wojnę światową prawie w pustynię.

Zaproponowałem już rządowi, by część zdobytej ziemi została własnością tych, co ją polską zrobili, uznowiąszy ją polską krwią i trudem niezmiernym. Ziemia ta, strudzona siewem krwawym wojny, czeka na siew pokoju, czeka na tych, co miecz na lemiesz zamienią, a chciałbym byćście w tej pracy przyszłej tyleż zwycięstw pokojowych odnieśli, ileście ich mieli w pracy bojowej!

Żołnierze! Zrobiliście Polskę mocną, pewną siebie i swobodną. Możecie być dumni i zadowoleni ze spełnienia swego obowiązku. Kraj co w dwa lata potrafił wytworzyć takiego żołnierza, jakim wy jesteście, może spokojnie patrzeć w przyszłość.

Dziękuję wam raz jeszcze!

Rozkaz przeczytać we wszystkich kompaniach, szwadronach, bateriach i instytucjach armii polskiej.

Józef Piłsudski

Pierwszy Marszałek Polski i Naczelnik Wódz.

Po odczytaniu rozkazu wszyscy śpiewają pieśń „Boże coś Polskę”. Następnym punktem jest odczytanie przez wyznaczonego osadnika apelu Zarządu Głównego Związku Osadników następującej treści:

Koledzy !

Posłuszni woli Wielkiego Marszałka opuściliśmy przed wieloma laty nasze strony rodzinne po to, by resztę życia poświęcić tej ziemi, w której spoczywają prochy naszych towarzyszy broni. Złożyli oni swe młode życie w obronie Państwa przed najazdem wroga, a nam pozostawili obowiązek utrzymania tych rozległych obszarów, które stanowią granice Rzeczypospolitej.

Świadomi swego zadania, świadomi odpowiedzialności, która na nas ciąży przed przyszłymi pokoleniami, obowiązki włożone na nas wolą i rozkazem Wodza Narodu musimy wypełnić do końca.

Uruchomienie wieloletnich odłogów, zasypanie rowów strzeleckich i lejąw po granatach, usunięcie drutów kolczastych z naszych pól, pionierska praca przy tworzeniu placówek gospodarczych i oświatowych, to pierwszy etap naszych wykonanych zadań. Dalsze etapy o wiele ważniejsze, jeszcze przed nami, każda bowiem osada, która powstała na ziemiach opuszczonych, musi się stać żywą komórką, biorącą czynny udział w życiu kulturalnym i gospodarczym kraju, musi się stać dźwignią do stałego podnoszenia tego życia wzwyż, musi się stać

pomostem, łączącym w nierozzerwalną całość kresów z ich Macierzą – Polską.

Coraz częstsze luki w naszych szeregach, tworzące się odejściami na wieczny spoczynek tych Kolegów, którzy życiem całym swoje obowiązki wypełnili, musimy zapelnąć nowymi siłami młodego osadniczego pokolenia.

Ta rozpoczynająca się powoli zmiana warty na posterunkach osadniczych, każe nam zwrócić baczną uwagę na dorastającą młodzież, jako na tych, którzy prace przez nas rozpoczęte mają przejąć i nie tylko utrzymać i prowadzić, ale rozszerzyć i pogłębić. Wkłada to na nas nowy i najcięższy obowiązek takiego wychowania pokoleń, by na przekazywane im posterunki przyszły przygotowane. By jako prawi spadkobiercy wzniosłych tradycji żołnierskich, dochowali wierności ideom wytkniętym w testamencie Wodza Narodu. By świetlana postać Ducha Wielkiego Marszałka była im, jak nam jest źródłem natchnień w służbie i drogowskazem w pracy dla Państwa.

Wpatrzeni w jasny przykład Wielkiego wodza, cele te uzyskać musimy. Będzie to dla nas moralną nagrodą za trudy dnia codziennego, za trwanie w ciężkich warunkach życia, za rezygnację z marzeń młodości.

W dzisiejszy wieczór majowy, gdy blask ogniska budzi w nas wspomnienia życia obozowego, sięgnijmy myślą do tych czasów, gdy Wódz Naczelny prowadził nasze szeregi po drogach trudu i znoju do lepszej przyszłości. I jak wtedy wiara w słuszność sprawy wielokrotniła nasze wątłe siły, pozwalając dokonać czynów ponad miarę, tak dzisiaj niech wiara w dobrą przyszłość towarzyszy nam wszędzie i niech będzie bodźcem do wytrwania i dalszej wyteżonej pracy dla dobra i potęgi naszej Ojczyzny.

Zarząd Główny ZOS.

W punkcie 6 programu uroczystości Zarząd Główny z przyczyn obiektywnych, nie dał wzoru przemówienia dla prezesa wzywającego osadniczą brać do dalszej wytrwałej i solidnej pracy dla siebie, osady i Ojczyzny, zostawiono wolną rękę prezesowi, gdyż tylko on znał miejscową sytuację.

Na zakończenie ogniska wszyscy zebrani śpiewają Pierwszą Brygadę, którą Marszałek Piłsudski „najdumniejszą zwał”. Potem, jeśli byli przygotowani osadnicy, można było odczytywać wyjątki z pism Marszałka, a dzieci i młodzież osadnicza mogli recytować wiersze związane tematycznie z uroczystością.

Tak dokładny scenariusz uroczystości rocznicowych świadczyć może, że Związek Osadników za swoją sztandarową postać uważał zawsze Józefa Piłsudskiego, dążąc do tego by wszelkiego rodzaju uroczystości związane z idolem były perfekcyjnie doskonałe. Z dostępnych źródeł ustaliłem, że twórcami scenariusza rocznicowego byli panowie kpt. Adolf Abram i mjr Jerzy Bonkowicz-Sittauer.